

## ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ПРОДОВОЛЬЧИЙ РИНОК УКРАЇНИ

Періодичне загострення соціальних напружень в окремих країнах світу підсилює увагу вчених різних спеціальностей (економістів, соціологів, філософів, юристів) і напрямків до осмислення нових зв'язків глобального характеру зі змінністю продовольчої безпеки в окремих країнах. Як показав, в своїй фундаментальній монографії «Голод як фактор» російсько-американський вчений Питирим-Сорокін, процес наростання голоду завжди починається повільно і непомітно з недоїдання окремих соціальних груп [4]. Але найчастіше виконавча влада не приймає ефективних заходів і процес недоїдання стає загальним, переростаючи в голод. На цій стадії починається міграція, самоорганізованих груп населення в інші регіони країни або в інші держави.

Вивчені джерела, що висвітлюють форми і характер впливу глобальних чинників на макроекономічні процеси окремих країн, дозволили нам виконати власну класифікацію. В її основі лежить поділ всіх факторів на ті, які не регулюються окремо взятою країною і, ті, які в довгостроковому (10-20 і більше років) періоді піддаються прямому і непрямому регулюванню. Найчастіше це відбувається на рівні узгоджених дій ряду країн. Наприклад, економіки найбільш розвинених країн (США, ЄС, ОПЕК та ін.) [2, 3, 4].

*Таблиця*

### Класифікація факторів глобального впливу на продовольчий ринок [складена автором за джерелами: 3, с. 7-9; 5, с. 55-59]

№ п/п	Фактори	Характер впливу на умови виробництва продовольчої сировини
1. Об'єктивні чинники, які не регулюються окремою державою		
1.1.	Кліматичний (підземні вулкани, що генерують хвилі, шторми, урагани, повені, затоплення материків.)	Некеровані, непередбачувані зміни кліматичних (погодних) явищ: засухи, зливи, градобої, бурі, які обумовлюють неврожаї, що викликають недоїдання тварин, недоїдання людей, цілих країн і континентів, нерідко ведуть до голодної смерті.
1.2.	Інноваційні фактори науково-технічних революцій (по Томасу Куну. Історія наукових революцій)	Зміна основних засобів виробництва у всіх галузях рослинництва і тваринництва на стадії виробництва продовольчої сировини. Використання парової машини, двигунів внутрішнього згорання різних типів, що працюють на вуглеводневому паливі. Використання електродвигунів на енергії виробленої на теплових, гідро- і атомних електростанціях.
2. Фактори, керовані на рівні окремих держав		
2.1.	Епохальні і інші інновації, які знижують собівартість продовольчої сировини при підвищенні якості готової продукції	Використовувані основні засоби виробничого призначення (будівлі, споруди, машини, механізми, електродвигуни та ін.) Для освоєння промисловістю конкретної країни чергового технологічного укладу, як результат глобальних процесів.
2.2.	Інвестиції в людський капітал	Кваліфікація робочої сили, мотивація праці, Національні традиції і обсяги з виробництва сировини і підготовка продовольчих товарів, що формують диференційований попит на продовольчому ринку.
2.3.	Інтенсифікація виробництва без переходу до нових технологічних укладів	Використання факторів інтенсивного ведення галузей рослинництва, тваринництва з орієнтацією товаровиробника на рентабельність реалізації, екологічну чистоту, збереження природного середовища..

До першої групи нами віднесено кліматичні зміни, які періодично створюють екстремальні умови для сільського господарства, викликаючи значний недобір врожаю, а

нерідко і голод. Світовий енергетичний ринок, що впливає на сільськогосподарське виробництво сировини, також не піддається управлінню на рівні окремо взятої країни.

При розробці стратегії розвитку продовольчого ринку України така класифікація показує виділені фактори, на які може і повинна впливати економічна система в рамках цільової Державної національної програми. Мається на увазі планування і забезпечення переходу на чергові технологічні уклади, підвищення кваліфікації робочої сили і мотивації праці. Через них розвинені країни можуть використовувати весь широкий спектр чинників і умов інтенсифікації галузей рослинництва і тваринництва, переробних підкомплексів.

На підставі вищевикладеного нами зроблена спроба в формі тривимірної структурно-логічної моделі представити основну сукупність глобальних і локальних (внутрішньодержавні) чинників і умов функціонування продовольчого ринку в нашій країні після вступу до СОТ і зниження регулюючого впливу держави на процеси ціноутворення.

Наукова новизна розробленої нами моделі полягає в тому, що в ній представлені три різномірні складові. Кожна складова тривимірної моделі являє собою відокремлену функціональну частину всієї сукупності факторів і умов функціонування продовольчого ринку в Україні в нинішніх умовах глобалізації.

Перша площина являє собою глобальний рівень, в який можна включити:

- глобальний енергоринок
- глобальні екологічні проблеми (грунту, повітря)
- еволюція технологічних укладів на основі науково-технічних революцій.

Другий блок представляє собою технологічний рівень по базових галузях виробництва продовольчої сировини і включає:

- системи машин і механізмів, що визначають технологію виробництва
- двигуни внутрішнього згоряння, електричні двигуни, інші перетворювачі енергії
- інноваційні фактори у відповідності до базового технологічного укладу виробництва.

Третій блок - це робоча сила (праця як фактор виробництва в концепції Т. Шульца «Людський капітал»), яка включає в себе:

- забезпеченість сфер виробництва сировини, переробки, зберігання, транспортування та реалізації
- кваліфікація робочої сили, мотивація її праці, неформальні ознаки, що впливають на продуктивність праці та якість продукції.

Відзначимо ключові, з нашої точки зору, причинно-наслідкові зв'язки в рамках добре вивчених економічною наукою базових позицій кожного з цих аспектів. На глобальному рівні при збереженні нинішньої ситуації основними формами впливу на собівартість продовольчої сировини, як рослинного, так і тваринного походження залишатимуться такі:

1. У всіх галузях м'ясо-молочного тваринництва всі види кормів власного виробництва незалежно від місця і характеру переробки зернових компонентів в готові комбікорми, ключовим у вартісному аналізі залишатиметься собівартість вирощеного зерна. А, отже, і вартість кормової одиниці в усіх видах кормів власного виробництва та концентрованих кормів, одержуваних з комбікормових заводів;

2. Екологічні аспекти, сформовані в рамках глобальних міжнародних організацій, в тому числі в рамках ООН, будуть змушувати будь-яку окремо взятую країну, в тому числі і Україну, дотримуватися технологій при використанні всіх засобів хімічного захисту рослин і тварин, що практично означає неможливість на рівні країн впливати на ціну продукції транснаціональних хімічних компаній. Але в XXI столітті саме вони домінують в світі по виробництву цієї групи споживаних ресурсів сільським господарством;

3. В рамках положень, які утвердилися в економічній науці про епохальні інновації, всі типи двигунів внутрішнього згоряння, електродвигунів і перетворювачів всіх видів первинної енергії з рослинної сировини, гною та ін. як біопалива в Україні, так і в переважній більшості країн світу, будуть перебувати під впливом країн-світових лідерів. В останні 40-50 років в них сформувалися національні інноваційні системи. Тому, ТНК всіх галузевих напрямків і спеціалізації визначають ціни на інноваційну продукцію двигунів всіх

типів. Це автоматично унеможливило вплив окремої держави на весь технологічний ряд вироблених у себе або імпортованих тракторів, комбайнів, самохідних сільськогосподарських машин та іншої складної технологічної продукції всього агропромислового комплексу.

Економічній науці ще належить в рамках роботи спеціалізованих наукових установ по прогнозуванню глобальних процесів знайти раціональний оптимум між рентабельністю для товаровиробників засобів виробництва в галузях, що виробляють продовольчу сировину, його переробниками в готові продовольчі продукти, і купівельною спроможністю населення. В рамках мети і завдань даної роботи коротко зупинимося на розробленій нами моделі за змістом всіх складових її блоків.

Технологія виробництва кожного виду м'ясо-молочного тваринництва має свою, тільки йому притаманні по енерго- і трудовитратам та іншим характеристикам особливості. З цієї причини ми винесли в окремий підрозділ виробництво молока, як продукції найбільш складної з виробництва вихідної сировини, так і по широті спектру готових продуктів з його. При цьому саме молочне скотарство відрізняється найдовшим циклом відтворення (від народження теляти до отримання корови - джерела товарного молока). Ці обставини сформували і дві інших особливості цієї галузі. Перш за все, кваліфікація основних виробничих робітників (доярів, техніків штучного осіменіння, робочих по вирощуванню ремонтного молодняка та ін.) вимагає найбільших за вартістю для товаровиробника молока витрат.

До того ж корови на відміну від відгодівельного поголів'я, спеціалізованого на виробництві яловичини, вимагають для свого фізіологічного стану культурних або природних пасовищ. Так як без цього у них різко порушуються всі фізіологічні процеси, що забезпечують процес формування повноцінного молока і відтворювального циклу. В остаточному рахунку, це веде до різкого скорочення тривалості їх використання для виробництва молока.

Вивчені нами роботи по формуванню та функціонуванню продовольчого ринку в контексті, як продовольчої безпеки України, так і з позицій наслідків нашого членства в СОТ, не завжди враховують всі вищевикладені особливості замкненого кола факторів і умов формування собівартості одиниці тваринницької продукції. Без цього собівартість, як базова економічна категорія, яка формує ціну реалізації продовольчої сировини, не може бути зрозуміла з достатнім обґрунтуванням ціни готової продукції. Очевидно теж це також одна з причин того, що за наявності величезних природних ресурсів для всіх галузей тваринництва в нашій країні, на відміну від усіх країн Європейського Союзу, як і раніше триває скорочення поголів'я великої рогатої худоби і особливо – корів.

Третій блок запропонованої нами моделі є робоча сила всього ланцюга виробництва продовольчої сировини, його переробки, зберігання і доставки споживачеві на ринок реалізації продовольчих товарів. З цієї причини в попередньому блоці при аналізі технологічних аспектів ми частково зупинилися на особливостях молочного скотарства, як найскладнішої і фондомісткої галузі, що забезпечує ринок молочними продуктами та значною мірою яловичиною для м'ясопереробних підприємств.

З позицій макроекономіки, оскільки національне господарство в своїй основі розвивається на теоретичних положеннях саме макроекономіки, виділимо основні питання, вивчені більш детально.

Наукова новизна виконаного дослідження полягає в тому, що нами розширено уявлення про зміст глобальних чинників, що впливають на макроекономіку окремо взятої країни, а через її складові на продовольчий ринок. Зокрема, запропонована класифікація глобальних чинників. Наукову новизну в цій класифікації становить виділення кліматичних і енергетичних факторів як некерованих окремо взятою країною. При цьому чинники інноваційні, на які технічно розвинені передові країни можуть впливати в довгостроковому періоді, нами не використовуються. Зокрема, через освоєння двигунів внутрішнього згорання, електродвигунів та інших силових установок, що перетворюють енергію Сонця,

біопалива та інших джерел, поновлюваних в електроенергію. Останнє істотно впливає на собівартість продовольчої сировини і через неї на ціну реалізації продовольства.

На наш погляд, без урахування будь-якої складової функціонування продовольчого ринку неможливо у всій повноті зрозуміти процеси, які визначають цінову доступність для населення основних продовольчих товарів. В процесі зближення нормативно-правової бази нашої країни згідно вимог СОТ кожна з цих складових буде конкретизуватись, тому на нинішньому етапі вдосконалення системи державного регулювання макроекономічних процесів запропонована тривимірна модель має риси концептуального характеру.

Таким чином, запропонована нами класифікація факторів глобального впливу на продовольчий ринок в своїй сукупності з тривимірною структурно-логічною моделлю розширюють та доповнюють існуючі уявлення в економічній науці, щодо особливостей функціонування продовольчого ринку під впливом традиційних і нових факторів глобалізації.

1. Бауман З. *Глобализация последствия для человека и общества* / З. Бауман. – Москва : Издательство «Весь Мир», 2001. – 188 с.

2. *Історія економічних учень: хрестоматія* / В. Д. Базилевич [та ін]. – Київ : Знання, 2011. – 1198 с.

3. Лукашевич В. М. *Глобалістика* / В. М. Лукашевич. – Львів, 2007. – 440 с.

4. Сорокин П. А. *Голод как фактор* / П. А. Сорокин. – Москва : Academia & LVS, 2003. – 684 с.

5. Яценко О. М. *Глобальні тренди розвитку агропродовольчого ринку: перспективи для України* / О. М. Яценко, Н. Г. Невзгляд // *Науково-практичний збірник «Продуктивність агропромислового виробництва»*, 2015. – № 27. – С. 54 - 62.

Сенів Л.  
Линник О.

Національний університет «Львівська політехніка»

## ЩОДО ПРОБЛЕМИ КРИТИЧНОГО РІВНЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

За останні роки особливо загострилась проблема державного боргу. Хоча його реструктуризація восени 2015 року дещо зменшила боргове навантаження на економіку України, однак не вирішила ключового питання – пошуку безпечних можливостей нагромадження ресурсів для своєчасного обслуговування та повернення боргу. На вимогу МВФ в Україні, натомість, значно зросли тарифи на житлово-комунальні послуги, а отже, це негативно вплинуло на платоспроможний попит, що не сприяє відновленню економічного зростання. Ця проблема також підсилюється нестабільністю політичного середовища, коливаннями валютного курсу та ін.

Державний борг у країнах ЄС та США значно зріс в період від 2007 по 2012 роки (від 53 % до 80% від ВВП), що було зумовлено впровадженням низки антикризових програм. Такий рівень державної заборгованості вважається небезпечним для економічного розвитку тієї чи іншої країни. А тому доцільно його зменшувати через забезпечення профіциту державного бюджету, як практикувалось у Бразилії. Останні дослідження [2] доводять, що такий підхід є не найкращим рішенням для всіх країн, адже управління державним боргом має базуватися на врахуванні так званого «фіскального простору» – відстані між рівнем державного боргу до ВВП та «верхньою межею», яка розраховується рейтинговим агенством Moody's, при досягненні якої слід переглянути боргову політику. Для країн із значним фіскальним простором (Норвегія, Люксембург, Австралія, Тайвань, Швейцарія) доречно надалі підтримувати чинну програму економічного розвитку, що в довгостроковому періоді позначиться скороченням рівня боргу до ВВП. Натомість, запровадження програм економії